

Ἐκκλησιαστικὸν ἦθος

«Τὸ πραγματικὸ βάθος τῆς μεταφυσικῆς καρδιάς παραμένει κλειστὸ στὸς ἀμνήτους»

Ἡ περὶ καρδιάς ἀντίληψη στὴν Βυζαντινὴ πνευματικότητα*

*Τοῦ Ἀντωνίου-Αἰμιλίου Ταχιάου,
Ὁμ. Καθηγητοῦ Α.Π.Θ. -
Ἀντεπιστέλλοντος Μέλους Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*

Όταν ὁ ἀξιότιμος κύριος Πρόεδρος τῆς Καρδιολογικῆς Ἐταιρείας Βορείου Ἑλλάδος μοῦ ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ μοῦ ζητήσῃ νὰ μιλήσω ἐνώπιον τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ ἀκροατηρίου, προβληματίσθηκα πολὺ γιὰ τὸ τι θὰ μπορούσα ἐγώ, ἓνας Ἱστορικός, νὰ πῶ σὲ Καρδιολόγους.

Τότε θυμήθηκα τὶ ἀκριβῶς μὲ συνδέει μὲ τοὺς Καρδιολόγους καὶ τὴν Καρδιολογία: ἡ περίπτωσή μου τοῦ βαρέως καρδιοπαθοῦς, τοῦ τακτικοῦ θαμώνα τοῦ ἱατρείου καρδιολόγων, καρδιολογικῶν διαγνωστικῶν κέντρων καὶ χειρουργειῶν.

Σκέφθηκα, λοιπόν, ὅτι σὲ αὐτοὺς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πρέπει νὰ ἀνταποδώσω κάτι, σὰν προσωπικὴ ὀφειλὴ. **Μ**έχρι τώρα τοὺς ἀκούω ἐγώ νὰ μοῦ μιλοῦν γιὰ τὴν καρδιά, σήμερα εἶναι ἡ σειρά μου νὰ τοὺς μιλήσω γιὰ τὸ ὄργανο αὐτὸ τῆς ζωῆς μας, ἀλλὰ ἀπὸ ἓνα ἄλλο πρίσμα, μία ἄλλη ὀπτικὴ γωνία, αὐτὴ ποὺ βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὴν Ἱατρικὴ, ἀλλὰ στὴν διάσταση ποὺ ἐκτείνεται στὸν χῶρο τοῦ ὑπερφυσικοῦ, διότι ὑπάρχει καὶ μιὰ τέτοια ὄψη τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ὀργάνου, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ λίγο γνωστή.

* * *

Φαίνεται ὅτι πολὺ νωρὶς ὁ πρωτόγονος homo erectus συνειδητοποίησε μέσα του τὴν λειτουργία τῆς καρδιάς καὶ τὴν ταύτισε μὲ τὴν ἴδια τὴν παρουσία τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, ἐκτιμώντας

ἔτσι στὴ σωστή της διάσταση τὴν ὑπαρξιακὴ ἀξία της.

Ἐπειδὴ ὁμως στοὺς πρωτογόνους τοῦ Μεξικοῦ ὁ ἥλιος θεωρεῖτο ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, προσφέρονταν σὲ αὐτὸν ὡς θυσία, ὄχι θρησκευτικῆς, ἀλλὰ μαγικῆς σκοπιμότητας, αἱμάσσουσες καρδιὲς ἀνθρώπων καὶ ζώων.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἤθελαν νὰ προκαλέσουν τὴν συνέχεια τῆς παρεχόμενης ἀπὸ τὸν ἥλιο ζωῆς.

Ἐπειδὴ ἡ καρδιὰ θεωρεῖτο ἡ ἔδρα τῆς ζωῆς, τῶν συναισθημάτων καὶ τῆς σκέψης ἀκόμα, κάποιοι πρωτόγονοι τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς, ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας ἀκόμη, ὅταν πέθαινε ὁ βασιλιάς τους, συνήθιζαν νὰ προσφέρουν τὴν καρδιά του ὡς βρώση στὸν διάδοχό του, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν νὰ περάσει σὲ αὐτὸν ἡ βασιλικὴ ἐξουσία, καὶ νὰ κατασταθῇ γνήσιος συνεχιστὴς τῆς βασιλείας.

Ἐπίσης σὲ ἄλλους πρωτογόνους ἐπικρατοῦσε ἡ ἀντίληψη, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγουν νὰ δίνουν στὰ παιδιά τους νὰ τρῶνε τὴν καρδιὰ τοῦ τσακαλιοῦ γιὰ νὰ μὴ γίνουν δειλὰ σὰν καὶ αὐτό, ἐνῶ ἀντίθετα τοὺς ἔδιναν τὴν καρδιὰ τῆς λεοπάρδαλης γιὰ νὰ γίνουν γενναῖα ὅπως αὐτή.

Στοὺς Ἀζντέκους τοῦ Μεξικοῦ συναντοῦμε τὴν θυσία ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου ξεριζώνεται ἡ καρδιὰ καὶ προσφέρεται στὴν θεότητα. **Ἡ** σημασία τῆς καρδιάς, σὰν ὄργανο μεταβίβασης δύναμης καὶ ἐξουσίας ἐπιβίωσε καὶ στὶς πιὸ προηγμένες θρησκείες, ὅπως αὐτὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ ὅσο περισσότερο ἐξελιγμένη ἐμφανίζεται ἡ θρησκεία, τόσο περισσότερο ἡ καρδιὰ ἀποκτᾶ μέσα σὲ αὐτὴν ἓνα ἄλλο νόημα καὶ συνδέεται κυρίως μὲ τὰ συναισθήματα καὶ τὶς διαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου. **Σ**τὴν καρδιὰ ὁ ἄνθρωπος βιώνει τὴν χαρὰ καὶ τὴν θλίψη, ἐδῶ εἶναι ἡ ἔδρα καὶ τὸ ὄργανο ἔκφρασης τῶν εὐαισθησιῶν του, τελικὰ ἐδῶ ἐντοπίζεται τὸ σημεῖο συνάντησής του μὲ τὸν Θεό.

* * *

Μιὰ τέτοια θεώρηση τῆς καρδιάς εἶναι διάχυτη τόσο στὴν Παλαιὰ ὅσο καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη.

Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἰκανότητά του νὰ διεισδύει στὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ τὴν ἐρευνᾷ («ὁ

ετάζων καρδιάς και νεφρούς»), αφού αυτή θεωρείται τὸ φυλακτήριο τῶν ἀπορρήτων τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι καλὸς ἢ κακὸς ἀνάλογα μὲ τὴν καθαρότητα τῆς καρδιάς του, γιὰ αὐτὸ καὶ ὁ Ψαλμωδὸς ζητάει στὴν προσευχή του: «καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός».

Σήμερα ἀκόμη λέμε «ἄνθρωπος μὲ καλὴ καρδιά», «καλόκαρδος» ἢ «κακόκαρδος».

Ἐδῶ, βεβαίως, λησμονιέται ἐντελῶς ἡ φυσιολογικὴ λειτουργία καὶ ὁ ρόλος τῆς καρδιάς ὡς τὸ βασικότερο ὄργανο τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ, καὶ ἐξαίρεται μόνο τὸ συναισθηματικὸ καὶ ἠθικὸ στοιχεῖο ποὺ αὐτὴ συμβολίζει καὶ ἀντιπροσωπεύει μέσα στὴν ψυχικὴ ιδιοσυστασία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔχει πῆ ὅτι εἶναι μακάριοι αὐτοὶ ποὺ ἔχουν καθαρὴ καρδιά, γιὰ τὸ αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸν Θεό. **Αὐ**τὴ ἡ ρῆση τοῦ Ἰησοῦ θὰ ἀποκτήσῃ στὴν συνέχεια ἓνα ιδιαίτερο νόημα μέσα στὸν ὀρθόδοξο μυστικισμό.

Σύμφωνα μὲ τὴν ὀρθόδοξη ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὄντοτητα, ἡ καρδιά ἀποκτᾷ ιδιαίτερη σημασία ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ τὸ νοητικόν, ὁ λόγος, δὲν ἀποτελεῖ τὸ θεμελιώδες κεφάλαιο στὶς βαθύτερες καὶ ὑπαρξιακὲς ἐμπειρίες τῆς ζωῆς.

Ἡ ἴδια ἡ πίστη, ὡς ἀποδοχὴ πραγμάτων μὴ βλεπομένων καὶ ἐλεγχομένων μὲ τὸν λόγο καὶ τὴν νόηση, ἐκφεύγει ἀπὸ τὸν χῶρο αὐτῶν τῶν λειτουργιῶν, καὶ συνδέεται περισσότερο μὲ τὴν βιωματικὴ λειτουργία τοῦ συναισθήματος, δηλαδὴ τῆς ψυχικῆς εὐαισθησίας καὶ δεκτικότητας.

Ὁὶ αἰσθήσεις καὶ τὸ νοητικὸν καθοδηγοῦν καὶ ἐλέγχουν τὴν γνώση, ἐνῶ τὸ συναίσθημα εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀγγίζει ἄμεσα τὴν ψυχὴ, δηλαδὴ τὴν συγκίνηση, καὶ συνδέεται μὲ αὐτὸ ποὺ ἀπλοϊκότερα ὀνομάζουμε «καρδιά». **Αὐ**τὴ ἡ «καρδιά» ὑπαγορεύει καὶ τὴν ἀγάπη, ποὺ εἶναι ἡ βασικότερη χριστιανικὴ ἀρετὴ.

Ἔτσι δημιουργοῦνται δύο διαφορετικοὶ κόσμοι, οἱ ὁποῖοι μπορεῖ νὰ ἔχουν διαύλους ἐπικοινωνίας μεταξύ τους, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ταυτίζονται.

* * *

Τὸ μέσο, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ὀρθόδοξος μυστικισμὸς ἐπιδιώκει τὸν τελικὸ του σκοπὸ, δηλαδὴ τὴν ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, εἶναι ἡ προσευχή.

Ἡ προσευχή ὑπάρχει βέβαια στὴν κοινὴ λατρεία τῶν πιστῶν μέσα στὴν Ἐκκλησία, ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ προσωπικὴ προσευχή, καὶ ἐδῶ ἔχουμε ἐπίσης στάδια ἐξέλιξής της μέσα στοὺς αἰῶνες, ὅπως συνέβη καὶ μὲ τὴν συλλογικὴ προσευχή.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἰδιωτικὴ προσευχή εἶναι ἐκείνη ποὺ ὀδηγεῖ σὲ μυστικιστικὲς ἐμπειρίες, καὶ αὐτὴ ἔχει ἀπασχολήσει τοὺς μυστικούς διδασκάλους καὶ συγγραφεῖς τοῦ Βυζαντίου.

Τὸ πρῶτο ποὺ πρέπει νὰ σημειώσουμε εἶναι ἡ διαμόρφωση τοῦ τύπου αὐτῆς τῆς προσευχῆς, καὶ τὸ δεύτερο, πῶς αὐτὴ συνδέεται μὲ τὸ ἀνθρώπινο ὄργανο τῆς καρδιάς.

Οἱ μεγάλοι ἀσκητὲς Πατέρες τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων ἔκριναν ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ προσευχή δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐπεκτείνεται σὲ μίαν προσωπικὴ φλυαρία, ἀλλὰ νὰ εἶναι σύντομη καὶ οὐσιώδης.

Γιὰ αὐτό, λοιπόν, τὴν περιόρισαν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο, διατηρώντας μέσα σὲ αὐτὴν δύο βασικὰ πράγματα.

Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ ἐπίκληση τοῦ Ὄνόματος τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ ὄνομα αὐτὸ περικλείει μέσα του μίαν τεράστια δύναμη, γιατί εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ ἑνσαρκωθέντος Θεοῦ. Ἀντίθετα μὲ τοὺς Ἑβραίους, ποὺ μέχρι σήμερα ἀκόμη δὲν προφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ ὑποκαθιστοῦν μὲ κάποιο ἄλλο κλητικὸ, οἱ Χριστιανοὶ ἐξονομάζουν εὐθέως τὸ θεῖο ὄνομα, ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειά Του.

Τὸ δεύτερο στοιχεῖο τῆς προσευχῆς εἶναι ὅτι αὐτὴ εἶναι «μονολόγιστος», δηλαδὴ σύντομη καὶ περιεκτικὴ, ποὺ συνοψίζεται στό: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλόν».

Ὁ ἡσυχαστὴς μοναχός, καὶ κάθε ἓνας ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν πνευματικότητά του, ἐπαναλαμβάνει ἀδιακόπως αὐτὴ τὴν εὐχή, προσπαθώντας νὰ βιώσῃ ὅσο τὸ δυνατόν πληρέστερα καὶ βαθύτερα τὸ νόημά της.

Ἡ προσευχή αὐτὴ καλλιιεργήθηκε κατεξοχὴν ἀνάμεσα στοὺς μοναχοὺς τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ.

Στὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνα, ὁ Διά-δοχος, ἐπίσκοπος Φωτικῆς τῆς Ἡπείρου, στὸν «Ἀσκητικὸ τοῦ Λόγου» λέει, ὅτι αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ καθαρῖσῃ τὴν καρδιά του πρέπει παντοτινὰ νὰ τὴν πυρώνῃ μὲ τὴν μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἔχοντας αὐτὸ καὶ μόνο γιὰ μελέτη καὶ ἔργο.

Καὶ ἓνας ἄλλος σημαντικὸς πνευματικὸς συγγραφέας τοῦ ἰδι-

ου αιώνα, ο Ήσύχιος, ο οποίος εκπροσωπεί την Σιναϊτική Παράδοση, διδάσκει ανάλογα πράγματα.

Αὐτὸς λέει ὅτι ἡ συνεχῆς νήψη, δηλαδή ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια καὶ ἡ προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ, ἀποδιώχνουν ἀπὸ τὴν καρδιά τὴν λήθη, δηλαδή τὴν φυγὴ ἀπὸ τὴν αἴσθησι τῆς ὑπαρξῆς. **Ἡ** μνήμη δὲ τοῦ Ἰησοῦ πρέπει νὰ γίνῃ τόσο συχνή, ὥστε νὰ κολληθῆ στὴν ἀναπνοή.

Ἐδῶ πιά βλέπουμε τὴν σύνδεση τῆς εὐχῆς τοῦ Ἰησοῦ μὲ μιὰ ὀργανικὴ λειτουργία τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀναπνοή. **Ὅ**σο συχνὰ ἀναπνέει ὁ ἄνθρωπος τόσο συχνὰ πρέπει νὰ μνημονεύει τὸν Ἰησοῦ· καὶ βέβαια ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ μεταφορικὴ ἔννοια, ἀλλὰ γιὰ κυριολεξία.

* * *

Οἱ ὀδηγίες καὶ ὑποδείξεις γιὰ τὴν προσευχὴ αὐτὴ παρέμεναν περιστατικὲς καὶ διάσπαρτες ὡς τὴν στιγμή πού ἐμφανίστηκε ἕνα συστηματικότερο ἐγχειρίδιο τῆς νοερᾶς προσευχῆς, ὁ συγγραφέας τοῦ ὁποίου παραμένει ἄγνωστος, ἀλλὰ εἶναι βέβαιο ὅτι εκπροσωπεί τὴν Σιναϊτικὴ Παράδοση καὶ ἐκφράζει ἀπόλυτα τὶς ἀρχὲς τοῦ βυζαντινοῦ μυστικισμοῦ.

Τὸ ἐγχειρίδιο αὐτὸ ἔχει τὸν τίτλο «Μέθοδος τῆς ἱερᾶς προσευχῆς καὶ προσοχῆς».

Ὁ συγγραφέας του διακρίνει τρεῖς τρόπους προσευχῆς.

Ὁ πρῶτος τρόπος εἶναι, ὁ προσευχόμενος νὰ ὑψώνῃ τὰ χέρια, τὰ μάτια καὶ τὸν νοῦ του πρὸς τὸν οὐρανό, καὶ νὰ γεμίζῃ ἢ φαντασία του μὲ εἰκόνες ἱερέων, καὶ ἡ ψυχὴ του ἀπὸ ἕναν θεῖο πόθο, καὶ σιγὰ σιγὰ μέσα στὴν καρδιά του νὰ ἐκστασιάζεται καὶ νὰ ἐπαίρεται. **Ὁ** τρόπος αὐτὸς ὀδηγεῖ στὴν πλάνη καὶ στὴν τρέλα, διότι δημιουργεῖ αὐτὸ πού σήμερα θὰ λέγαμε παραισθήσεις καὶ παρανοϊκὰ σύνδρομα. **Ἐ**δῶ ἐντοπίζεται ἕνα σημεῖο σαφοῦς διαφορᾶς ἀνάμεσα στὶς ὀρθόδοξες καὶ τὶς δυτικὲς μυστικὲς ἐμπειρίες, γιὰτὶ οἱ δεύτερες ἀποδέχονται τὰ ὀράματα ἀγγέλων καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς ἡσυχαστὲς αὐτὰ θεωροῦνται δαιμονικὲς πλάνες καὶ ἀπορρίπτονται.

Στὸν δεύτερο τρόπο προσευχῆς, ὁ προσευχόμενος φυλάγει τὸν νοῦ του ἀπὸ τὶς ἐξωτερικὲς αἰσθήσεις, καὶ συνάγει τοὺς λογισμοὺς του, καὶ ἐνῶ μὲ τὸ στόμα λέει τὴν προσευχὴ του, συγχρό-

ως όμως εκτρέπεται στην έσωτερική βία, την οποία άσκει προκειμένου να συμμαζεύση τους λογισμούς, κλυδωνίζεται ανάμεσα στην προσήλωση στην προσευχή και στην συναγωγή των λογισμών του, οι οποίοι τελικά του στερούν την έσωτερική ήσυχία.

Ο τρίτος τρόπος της προσευχής, μάς λέει ο συγγραφέας του έγχειριδίου, είναι πράγμα παράξενο και δυσερμήνευτο, και για αυτούς που το άγνοουν όχι μόνο δυσδιάγνωστο, αλλά και άπιστευτο. **Η** ουσία της προσευχής αυτής έγκειται στο να κρατά ο νοϋς την καρδιά, στο να προσεύχεται και να περιστρέφεται διαρκώς μέσα σε αυτήν, και από το βάθος αυτής να αναπέμψη τις προσευχές στον Θεό. **Α**υτό επιτυγχάνεται ως εξής: κάθετα ο μοναχός στο κελλί του και σηκώνει τον νοϋν του από κάθετι το πρόσκαιρο. **Σ**τή συνέχεια άκουμπώντας το σαγόνι του στο στήθος, φέρνει τα μάτια του προς το μέσο της κοιλιᾶς, στον όμφαλό, και προσπαθεί να έλέγξει και την αναπνοή της μύτης, ώστε να μην είναι άτακτη. **Τ**ώρα πρέπει να έρευνήσει με τον νοϋ στα έγκατά του, ώστε να έντοπίσει τον τόπο της καρδιᾶς, όπου έμφιλοχωρούν όλες οι ψυχικές δυνάμεις. **Α**ρχικά θα βρῆ έδω σκότος παχύ, αν όμως έπιμείνη, θα νιώσει χαρά ανείπωτη. **Ο**ταν ο νοϋς βρῆ τον τόπο της καρδιᾶς, βλέπει άμέσως πράγματα που δεν γνώριζε. **Τ**ότε βλέπει τον άέρα που παρεμβάλλεται μεταξύ καρδιᾶς και του έαυτού του όλον φωτεινό, και εάν τότε ανακύψει κάποιος λογισμός στον νοϋ, προτού αυτός άποκτήσει στην φαντασία είδωλο και μορφή, αποδιώχνεται με την έπίκληση του Ίησου Χριστού.

Είναι φανερό ότι με την μέθοδο αυτή εισάγεται μία ψυχοφυσιολογική διαδικασία προσευχής, ή οποία έχει πολλές έξωτερικές όμοιότητες με εκείνη της ινδουϊστικής γιόγκα, διαφέρει όμως από αυτήν άπόλυτα στην ουσία, γιατί ένῶ ή γιόγκα άποσκοπεί μέσω της άπάθειας στην ένωση του ανθρώπου με το σύμπαν ή την τελείωση για τις μελλοντικές μετενσαρκώσεις του, στον βυζαντινό μυστικισμό ο τελικός σκοπός της νοεράς ή καρδιακής προσευχής είναι ή ένωση με τον προσωπικό Θεό, τον Ίησου Χριστό.

Επίσης ή όμφαλοσκοπία στους Βυζαντινούς ήσυχαστές δεν είναι άυτοσκοπός, όπως έχει νομισθῆ, αλλά ένδεικτική κίνηση των όφθαλμών για τον έντοπισμό της καρδιᾶς, ή οποία άποτελεί το κεντρικό θέμα. **Μ**ε την

ρύθμιση τῆς ἀναπνοῆς καὶ τὴν διαρκῆ ἐπανάληψη τῆς νοερᾶς προσευχῆς τελικὰ ὁ προσευχόμενος κατορθώνει νὰ ἐπαναλαμβάνει νοερῶς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ στὸ ρυθμὸ τῶν κτύπων τῆς καρδιάς, ἄσχετα ἂν ἐργάζεται, κάθεται ἢ κοιμᾶται.

* * *

Ἡ ψυχοφυσιολογικὴ μέθοδος τῆς νοερᾶς προσευχῆς συστηματοποιήθηκε περισσότερο στὴ διάρκεια τοῦ 14ου αἰώνα στὸ Ἅγιον Ὅρος, ὅταν ἦρθε ἐδῶ ὁ μεγάλος ἡσυχαστὴς διδάσκαλος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης.

Πιθανότατα τότε εἰσήχθη καὶ ἡ χρῆση τοῦ κομποσκοινιοῦ, τὸ ὁποῖο βοηθᾷ τοὺς ἀρχαρίους κυρίως στὸ νὰ ἐξασκοῦνται χωρὶς περιπασμούς σὲ αὐτὴν τὴν προσευχή.

Οἱ ἡσυχαστὲς κωδικοποίησαν κατὰ κάποιον τρόπο τὴν σχετικὴ μὲ τὴν θεὰ τοῦ Θεοῦ Φωτὸς διδασκαλία τῶν παλαιότερων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Δοθέντος ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀθέατος, ἡ μόνη δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ γίνῃ μέτοχος τῶν Ἀκτίστων Ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ κατορθώνει μὲ τὴν νοερὰ προσευχή καὶ τὴν ἐπιστροφή τοῦ νοῦ στὴν καρδιά.

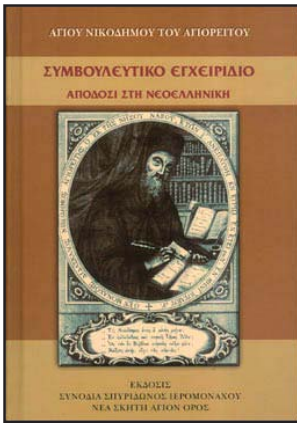
Ἔτσι ἡ θεολογία γίνεται ὄχι νοητικὴ, ἀλλὰ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, καὶ ἡ ἐμπειρικὴ γνώση τῶν θείων ἀληθειῶν πού ἀποκαλύπτονται, ὅπως εἶναι π.χ. τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος, πηγάζει ἀπὸ τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου.

Στὴν διάρκεια τοῦ 18ου αἰώνα πραγματοποιήθηκε μία ἔκδοση πού ἔδωσε μεγάλη ὄθηση στὴν ἡσυχαστικὴ πνευματικότητα καὶ τὴν προσευχὴ τῆς καρδιάς.

Στὰ 1782 ἐκδόθηκε στὴν Βενετία, ἓνα ὀγκωδέστατο Ἑλληνικὸ βιβλίο πού ὀνομαζόταν Φιλοκαλία, καὶ περιεῖχε τὰ Συγγράμματα τῶν νηπτικῶν καὶ μυστικῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. **Τ**ὸ ἴδιο βιβλίο ἔνδεκα χρόνια ἀργότερα ἐκδόθηκε σὲ σλαβονικὴ μετάφραση στὴ Μόσχα.

Μὲ τὶς ἐκδόσεις αὐτὲς ἐγκαινιάστη-

κε ἡ λεγόμενη Φιλοκαλικὴ Ἐποχῇ, ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀναζωογόνηση τοῦ βυζαντινοῦ μυστικισμοῦ ὄχι μόνο μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν Σλάβων καὶ τῶν Ρουμάνων.

Τὸ 1801, καὶ πάλι στὴ Βενετία, ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν μεγάλο θρησκευτικὸ συγγραφέα, τὸν Ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη, ἓνα πνευματικὸ ἐγχειρίδιο, τὸ ὁποῖο ἔφερε τὸν τίτλο «Συμβουλευτικὸν ἐγχειρίδιον περὶ φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθήσεων τῆς τε φαντασίας, τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδιάς», τὸ ὁποῖο μάλιστα μεταφράστηκε ἀμέσως καὶ στὰ ρουμανικά.

Τὸ ἀξιοσημεῖωτο στὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο τὸ ἐκτενὲς κεφάλαιο, στὸ ὁποῖο γίνεται λόγος γιὰ τὴν καρδιά, ὡς κέντρο φυσικὸ, παραφυσικὸ καὶ ὑπερφυσικὸ, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουν ὅλα αὐτὰ πιὸ κατανοητά, ὑπάρχει στὸ τέλος τοῦ βιβλίου κεφάλαιο μὲ τίτλο «Ποῖον σχῆμα ἔχει ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοὺς ἀνατόμους τῶν νεωτέρων».

Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ εἶχε γραφῆ εἰδικῶς γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Νικοδήμου ἀπὸ τὸν περίφημο λόγιον Ἄνθιμο Γαζῆ, ὁ ὁποῖος καὶ μετέφερε ἐδῶ τὶς ἀνατομικὲς γνώσεις γιὰ τὴν καρδιά ποὺ καθιέρωσε τὸ 1628 ὁ Ἄγγλος γιατρός William Harvey μὲ τὸ βιβλίον του *Exercitatio anatomica de motu cordis et sangyinis circulatione*.

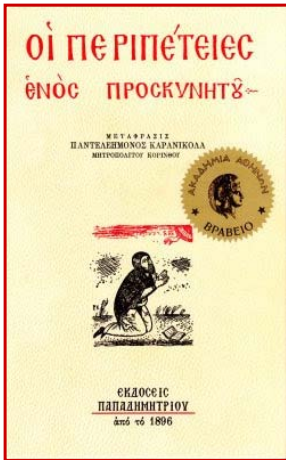
Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ τοῦ Γαζῆ περιλαμβάνει μάλιστα καὶ σχήματα μὲ τὶς κοιλίες τῆς καρδιάς καὶ τὶς ἀρτηρίες. Ἀνατομία τῆς καρδιάς, λοιπόν, σὲ ἓνα βιβλίον βυζαντινοῦ μυστικισμοῦ.

Ὁ 19ος αἰώνας ὑπῆρξε ἐποχὴ ἀναβίωσης τοῦ βυζαντινοῦ μυστικισμοῦ ὄχι μόνο στὸν Ἑλληνικὸ, ἀλλὰ καὶ στὸν σλαβονικὸ καὶ ρουμανικὸ κόσμον.

Ἡ νοερά ἡ καρδιακὴ προσευχὴ ἀπέκτησε νέους ὁπαδοὺς ἀνάμεσα σὲ μοναχοὺς καὶ κοσμικοὺς, καὶ γνώρισε μεγάλη διάδοση, ἰδιαίτερα μάλιστα στὴν ἀχανῆ Ρωσία.

Στὰ μέσα αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα ἔκανε στὴ Ρωσία τὴν ἐμφάνισή του ἓνα βιβλίον ἀνώνυμου συγγραφέα, ποὺ εἶχε τὸν τίτλο «Εἰλικρινεῖς διηγήσεις προσκυνητῆ πρὸς τὸν πνευματικὸν τοῦ πατέρα», καὶ γνώρισε πολλὰ ἐκδόσεις.

Στὸ βιβλίον αὐτὸ ἐξιστορεῖται πῶς ἓνας «ἄστεγος προσκυ-

νητής» ιερῶν τόπων διηγείται τὸν τρόπο, μετὸν ὅποιο διδάχθηκε τὴν προσευχὴ τῆς καρδιάς καὶ τὶς μυστικὲς ἐμπειρίες ποὺ εἶχε μέσα ἀπὸ αὐτήν.

Ἔτσι ἡ προσευχὴ αὐτὴ ἐκλαϊκεύθηκε, μετὸλες τὶς συνέπειες ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχη μιὰ τέτοια ἐκδοχή, ἀφοῦ οἱ Βυζαντινοὶ Πατέρες μιλοῦν γιὰ σαφεῖς πνευματικούς, ψυχικούς καὶ σωματικούς κινδύνους στὴν χωρὶς ὑπεύθυνο πνευματικὸ ὁδηγὸ ἄσκηση αὐτῆς τῆς προσευχῆς.

Γιατὶ αὐτὴ ἡ κατάβαση τοῦ νοῦ στὴν καρδιά, ὅπως λένε, καὶ ἡ ἔνωσή του μετὸ αὐτήν, εἶναι τὸ τέλος μιᾶς μακρᾶς διαδικασίας ἀσκητικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἀρχίζει μετὸν ἄσκηση στὴν ὑπακοὴ καὶ προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τὴν χειραγώγηση ἀπὸ πολὺ ἔμπειρο καὶ ὄσιο πνευματικὸ ὁδηγό.

Οἱ μυστικὲς ἐμπειρίες ποὺ δοκιμάζει ὁ ἐργάτης τῆς νοερᾶς αὐτῆς προσευχῆς δὲν μποροῦν νὰ περιγραφοῦν, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς μύστες αὐτῆς τῆς πρακτικῆς. **Τὰ** ἄδυτα τῆς καρδιάς δὲν ἀποκαλύπτονται εὐκόλα, καὶ πολὺ περισσότερο δὲν μποροῦν νὰ περιγραφοῦν καὶ νὰ γίνουν κατανοητὰ ἀπὸ ἐκείνον ποὺ εἶναι ἀμέτοχος παρόμοιων ἐμπειριῶν.

Ὅτι λέμε ἐμεῖς εἶναι ἀπλῶς ἐξωτερικὴ καὶ ἐπιφανειακὴ περιγραφή, τὸ πραγματικὸ βάθος τῆς μεταφυσικῆς καρδιάς παραμένει κλειστὸ στοὺς ἀμύητους.

(*) Περιοδ. «Ἐκκλησιαστικὴ Παρέμβαση» Ναυπάκτου, ἀριθμ. 220 / Νοέμβριος 2014. . ● Ἐπιμέλ. ἡμετ.

